

УДК 374.1:378.180.6

І. П. Жукевич,

викладач

(Національна академія внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ САМООСВІТИ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено актуальній проблемі самоосвіти студентів як невід'ємної складової неперервної освіти. У статті автор наводить визначення "самоосвіти" та її функцій; розглядає взаємозв'язок термінів "самоосвіта", "самостійна робота" та "самоосвітня діяльність". Виявлено, що самоосвіта стає основою майбутньої успішної професійної кар'єри і особистісного культурного зростання людини.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що в результаті виникнення суспільної потреби в неперервній освіті в ХХІ столітті склалась особлива ситуація, в якій самоосвіта виступає в якості феномена, що набуває все більшого значення як для суспільства загалом, так і для особистості й окремих соціальних груп. Необхідність неперервного навчання стосується всіх людей незалежно від статі чи віку, освіти, соціального чи посадового стану, політичної чи ідеологічної орієнтації чи національності. І, що не менш важливо: цей навчальний процес не можна розглядати як завершений чи незавершений.

Окрім того, на сучасному етапі політичного, економічного та культурного розвитку нашої країни суспільство потребує фахівців із гнучким і оригінальним мисленням, здатних самостійно, творчо вирішувати суспільні завдання, які б неперервно поповнювали та вдосконалювали професійні знання та навички шляхом самоосвіти.

Сучасні дослідження проблем самоосвіти, зокрема, студентів під час їх навчання у вищих навчальних закладах, представлені в роботах М. Бондаренка, О. Бурлуки, І. Грабовець, М. Заборщикою, Т. Івашкової, Н. Іліницької, В. Корвякова, О. Малихіна, М. Рогозіної, І. Сидоренко, Н. Сидорчук, Н. Терещенко, В. Шпак та інших. Окремі аспекти самоосвіти в умовах інформатизації суспільства розглянуті в працях О. Алексюка, А. Андрєєва, Є. Ганіна, В. Козакова, Ю. Насонової, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, О. Шукліної, С. Яшанова та інших.

При тому, що проблемі самоосвіти присвячено багато наукових робіт в Україні та за кордоном, у психолого-педагогічній літературі немає єдиного погляду на те, що собою являє дане явище. Так, академік С. Гончаренко визначає самоосвіту як освіту, яку отримує людина у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному закладі [1: 269].

Дослідниця О. Бурлука вважає, що самоосвіта – це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності. Роль самоосвіти в житті особистості і суспільства визначається властивими їй соціальними функціями (загальноосвітньої і професійної підготовки, загальнокультурного розвитку, оптимальної організації вільного часу, адаптивної, компенсаторної, амортизаційної, терапевтичної і функції навчання принципам і навичкам самоосвітньої діяльності), що реалізуються в їх єдності і дозволяють оптимально вирішувати перспективні, довгострокові, короткострокові, ситуаційні й одиничні суспільно й індивідуально значимі завдання [2: 11-13].

Учений Г. Зборовський під "самоосвітою" розуміє вид вільної діяльності особистості, що характеризується її вільним вибором і направленістю на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного та наукових рівнів [3: 81]. М. Касьяненко визначає самоосвіту як цілеспрямований процес самостійного оволодіння цілісною системою знань і умінь, поглядів і переконань, прогресивним досвідом у певній сфері діяльності під впливом особистих та суспільних інтересів [4].

Самоосвіта – освіта, яка одержується самостійно, поза будь-яким навчальним закладом, без допомоги вчителя. Самоосвіта вимагає від суб'єкта бачення життєвого сенсу в навчанні; свідомого визначення мети; здатності до самостійного мислення, самоорганізації та самоконтролю. Д. Писарев вважав, що "справжня освіта є самоосвіта і, що вона починається тоді, коли людина прощається з усіма школами" [5: 409]. Самоосвіта як психолого-педагогічна і соціальна категорія сприймається як вид пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю і спрямованістю на вдосконалення розумових сил і здібностей особистості [6: 8].

Варто зазначити, що у педагогічній літературі існують різні погляди дослідників на взаємовідношення понять "самоосвіта", "самоосвітня діяльність" та "самостійна робота" студентів. Наприклад, досить часто ототожнюються поняття самоосвіти і самоосвітньої діяльності, в той час як самоосвіту і самостійну роботу вважають різними педагогічними явищами, хоча й тісно пов'язаними. Так, за словами С. Татаринцевої, самоосвіта, або самоосвітня діяльність, – це ціль та результати діяльності, а самостійна робота – це спосіб досягнення даного результату [7: 63].

У своїх судженнях видатні педагоги, науковці зазначали, що "самоосвіта" – це розвиток мислення, який здійснюється якісно тільки в процесі постійного вдосконалення особистості. Стверджуючи

завдання, ідеї, мету, напрямки, умови розвитку самоосвітньої діяльності, вони вбачали завдання самоосвітньої діяльності в тому, щоб виробити здатність розуміти внутрішній духовний світ особистості та вміння розбиратися у всіх педагогічних проблемах [8: 17].

С. Акманова вважає, що самоосвіта студента – це добровільна діяльність, спрямована на отримання знань в процесі самостійної роботи без допомоги викладача. Дослідниця розглядає взаємозв'язок вище згаданих термінів і стверджує, що самостійна робота готує особистість до самостійності і самоорганізації, які, в свою чергу, є основою самоосвіти, а готовність особистості до самонавчання є необхідною умовою її самоосвіти [9: 26-28].

Дослідниця Н. Сидорчук розмежує два поняття: "самостійна робота" і "самоосвіта". Під самоосвітою вона розуміє такий вид самостійної роботи, мету якої визначає сам студент, котрий не є об'єктом керівництва і контролю з боку викладача [10]. Так само О. Василенко вважає, що самоосвіту не можна звужувати до самостійної роботи. Хоча як форма отримання нових знань, самостійна робота присутня та є необхідною складовою у процесі самоосвіти, і, навпаки, організована викладачем самостійна робота може здійснюватися у поєднанні з самоосвітньою діяльністю і самостійним вивченням матеріалу за власним бажанням студента [11: 52].

Таким чином, самоосвіта – це своєрідний вид навчання протягом усього життя; це процес продовженого і поширеного навчання, який веде до збагачення інтелекту та розвитку особистості загалом, відповідно до її ідейних, соціальних, професійних та індивідуальних потреб. Самоосвіта – необхідна, постійна складова життя культурної, освіченої людини, заняття, що супроводжує її завжди [12: 4; 6-8].

Формування інтересу до самоосвіти є основним параметром оцінки та життєво необхідним атрибутом студента, орієнтованого на успішний особистісний розвиток і професійне зростання. В цьому відношенні самоосвіта виконує низку функцій, а саме:

- дозволяє розширити свій професійний світогляд;
- виявляє особисті професійні інтереси і можливості індивіда;
- залежно від легкості засвоєння матеріалу визначає придатність людини до тієї чи іншої професії чи спеціальності;
- дозволяє виробити свою методику заняття самоосвітою на період підготовки до майбутньої професійної діяльності;
- здатна підготувати до трудової діяльності за найновішими перспективними професіями тощо [14: 41].

Професійна освіта, що швидко розвивається останніми роками, в обов'язковому порядку передбачає самоосвіту як готовність людини засвоїти світ професії, зробити його своїм індивідуальним доробком [3: 7]. Професійна освіта є важливою складовою, що забезпечує ефективну професійну діяльність та впливає на такі об'єктивні та суб'єктивні показники її ефективності, як: якісні кількісні показники; задоволення професійною діяльністю; зацікавленість професійною діяльністю. При цьому професійна самоосвіта являє собою цілеспрямовану, систематичну діяльність, якою керує сама особистість та є основою професійної діяльності [15: 8].

Таким чином, самоосвіта є необхідною умовою навчання студентів у процесі їх професійної освіти у вищих навчальних закладах (ВНЗ) і виконує такі функції:

- спонукає студента стати активним учасником навчального процесу;
- виступає критерієм оцінювання навчальних досягнень студентів;
- виконує функцію глобалізації знання та швидкого взаємообміну за допомогою мережі Інтернет;
- виступає мотивувальним чинником самовдосконалення та професійного зростання фахівця після завершення підготовки у ВНЗ;
- забезпечує реалізацію принципу "освіта протягом усього життя", сприяючи постійному вдосконаленню знань відповідно до наукового та технологічного розвитку суспільства [16: 118].

Попри різні визначення поняття самоосвіти, більшість науковців сходяться на думці, що самоосвіта є невід'ємною складовою неперервної освіти (Г. Зборовський, О. Шукліна, А. Мушинські та інші). Так, в дослідженні Д. Жарилгапової зазначено, що самоосвіта – це неперервний освітній процес, спрямований на розвиток і самоактуалізацію особистості, задоволення її пізнавальних інтересів та духовних потреб [17: 8].

Неперервна освіта – це процес, спрямований на всебічний розвиток особистості, систематичне поповнення знань, пов'язаних із розвитком науково-технічного прогресу; який відбувається в суспільстві, в ході якого (процесу) вдосконалюється професійна компетентність та збагачуються духовні потреби людини [18: 36-37].

Як зазначає Кляйн, лише неперервне навчання, навчання, що розвиває компетентність, професіоналізм, уможливорює постійний подальший розвиток власних знань і можливостей для того, щоб забезпечити професійну спроможність та існування. Знання – це не лише сила, але й виробничий та конкурентний фактор. Цифрова мережа та глобалізація інформації призвела до "вибуху знань", і тому, соціальна система вимагає постійного навчання, для того, щоб залишитися працездатним та вміти

вижити в умовах науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим, від співробітників будуть вимагати більше відповідальності за якість, продуктивність, розвиток та інновації [19: 3].

Отже, процес самоосвіти триває протягом всього періоду і навчання, і професійної діяльності, що сприяє постійному оновленню особистісних знань відповідно до наукового та технологічного розвитку. У принципах європейської освіти такий процес називається "освіта протягом всього життя".

Неперервна освіта, на думку фахівців, – вирішальний засіб постійного оновлення знань, необхідність якого продиктована потребами науково-технічного й соціального прогресу нашого суспільства. Швидке старіння знань, збільшення обсягу науково-технічної інформації – все це ставить перед людиною вимогу весь час учитися новому, передовому, прогресивному [20: 144].

Проблеми неперервної освіти постійно перебувають у центрі уваги ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій. В одному з документів ЮНЕСКО міститься така оцінка становища у світі з неперервною освітою: "Прискорення прогресу знань і техніки, поява нових галузей знань і нових видів діяльності, усе більш швидкий розвиток структур і профілів спеціальностей вимагають одночасно усе більш високого рівня загальної початкової підготовки й частого проходження курсів перепідготовки й підвищення кваліфікації, звідси – важливість неперервної освіти, розглянутої не тільки як додаткова професійна підготовка або засіб перепідготовки, але і як глобальний процес освіти, що починається в ранньому віці й триває протягом усього життя – процес, що вимагає взаємозв'язку між шкільною й позашкільною формами з метою задоволення численних і різноманітних потреб і прагнень окремих осіб, груп і суспільства загалом. Однак, незважаючи на одностайну підтримку цих концепцій, доводиться констатувати, що на практиці безперервна освіта вводиться досить повільно" [21: 138].

Відомий учений і діяч ЮНЕСКО, що займався проблемами неперервної освіти Г. Даве вважає, що "неперервна освіта – це процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя, здійснюваний із метою удосконалювання якості життя як індивідів, так і їхніх общин. Це всеосяжна й об'єднуюча ідея, що включає формальне і неформальне навчання, здійснюване з метою придбання й удосконалювання просвітництва, а також досягнення як можна більш повного розвитку різноманітних сторін життя на різних її щаблях" [22].

Неперервна освіта – загальнодержавний, ієрархічно-нормативно-правовий, послідовний і сумісний процес виховання інтелектуально довершених, освічених людей, фахівців усіх необхідних спеціальностей для забезпечення сучасного функціонування та розвитку держави у всіх її напрямках і тенденціях, на базі родинної, дошкільної, загальноосвітньої (шкільної), позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, системи підвищення кваліфікації та самоосвіти, відповідно до державної доктрини якості неперервної освіти [23: 5].

Отже, зважаючи на загальні тенденції розвитку сучасної освіти, проблема самоосвіти є актуальною і потребує подальшого дослідження. Попри різні думки науковців щодо визначення поняття самоосвіти, вчені розглядають самоосвіту як невід'ємну і важливу складову неперервної освіти, що має певні функції і завдання. Неperервна освіта, постійне оновлення знань обумовлені швидким науково-технічним і соціальним розвитком суспільства. Крім того, надзвичайно важливу роль самоосвіта має на етапі здобуття студентами професійної освіти, вона стає основою майбутньої успішної професійної кар'єри і особистісного культурного зростання людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 17.00.01 "Теорія та історія культури" / О. В. Бурлука. – Харків, 2005. – 16 с.
3. Зборовский Г. Е. Самообразование как социологическая проблема / Г. Е. Зборовский, Е. А. Шуклина // Социологические исследования. – 1997. – № 10. – С. 78–87.
4. Касьяненко М. Д. Самостоятельная работа студента : [учеб. пос.] / М. Д. Касьяненко. – К. : УМК ВО, 1988. – 280 с.
5. Педагогічний словник / [за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
6. Сидоренко І. І. Проблеми самоосвіти у вітчизняній педагогічній пресі другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / І. І. Сидоренко. – Харків, 2006. – 22 с.
7. Татаринцева С. В. Методическая компетенция учителя и её формирование в процессе самостоятельной работы студентов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. В. Татаринцева. – Тольятти, 2003. – 319 с.
8. Черньоков Я. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя / Я. Черньоков // Рідна шк. – 2002. – № 12. – С. 15–17.
9. Акманова С. В. Развитие навыков самообучения у студентов университета : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. В. Акманова. – Магнитогорск, 2004. – 197 с.
10. Сидорчук Н. Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. Г. Сидорчук. – К., 2001. – 219 с.

11. Василенко О. В. Організація самостійної роботи студента заочної форми навчання вищих навчальних закладів юридичного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Василенко. – КНУВС. – К., 2008. – 257 с.
12. Мушиньскі А. Організаційно-педагогічні умови професійного навчання у центрах неперервної освіти Польщі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / А. Мушиньскі. – Тернопіль, 2004. – 28 с.
13. Лобанов Ю. И. Самообразование: возможности, ресурсы и технологии / Ю. И. Лобанов, В. В. Аннеков, О. А. Ильченко. – М. : ФИПО, 2008. – Вып. 11. – 64 с.
14. Мищенко В. А. Самообразование студентов как фактор повышения профессиональной мобильности / В. А. Мищенко. – Югорск : СПО, 2011. – Вып. 2. – С. 40–43.
15. Шалаков Ю. А. Влияние профессионального самообразования на эффективность деятельности офицера налоговой полиции : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.13 "Психология развития, акмеология" / Ю. А. Шалаков. – М., 2000. – 25 с.
16. Медведовська Т. Самоосвіта студентів вищих навчальних закладів в Україні та її роль у процесі професійної підготовки фахівців в умовах Болонського процесу / Т. Медведовська. – Слов'янськ : Вища школа, 2010. – Вып. 5. – С. 114–118.
17. Жарылгапова Д. М. Формирование у студентов интереса к самообразованию в системе внеаудиторных занятий : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Д. М. Жарылгапова. – М., 2009. – 22 с.
18. Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ століття – початок ХХІ століття) : [монографія] / Л. Є. Сігаєва ; [за ред. С. О. Сисоєвої]. – Київ : ЕКМО, 2010. – 419 с.
19. Klein R. Thesenpapier zur bildungs- und medienpolitischen Diskussion der Thematik des selbstgesteuerten / selbstorganisierten Lernens, online im Internet [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL:http://www.die-frankfurt.de/esprid/dokumente/doc-2000/klein00_03.htm.
20. Образование взрослых как объект социально-педагогического исследования / [под ред. С. Г. Вершловского] // Образование взрослых : реальности, проблемы, прогноз. – СПб. : СПб ГУПМ, 1998. – С. 8–54.
21. Эрлин О. В. ЮНЕСКО и развитие образования взрослых / О. В. Эрлин // Перспективы, 1982. – № 1–2. – С. 137–145.
22. Dave R. H. Foundations of Lifelong Education : Some Methodological Aspects / R. H. Dave // Foundations of Lifelong Education / R. H. Dave. – Hamburg, 1976. – 34 p.
23. Александров В. Т. Державні проблеми забезпечення якості неперервної освіти / В. Т. Александров // Державне управління : удосконалення та розвиток [Електронне наукове фахове видання]. – Режим доступу : <http://nauka.com.ua>.

Матеріали надійшли до редакції 13.10. 2011 р.

Жукевич І. П. Поняття самообразования студентов в контексте непрерывного образования.

Статья посвящена актуальной проблеме самообразования взрослых как неотъемлемой составляющей непрерывного образования. В статье автор приводит определение "самообразования" и его функций; рассматривает взаимосвязь терминов "самообразование", "самостоятельная работа" и "самообразовательная деятельность". Выявлено, что самообразование стаёт основой будущей успешной профессиональной карьеры и личного культурного роста человека.

Zhukevych I. P. The Notion of Self Education in the Context of the Lifelong Learning.

The article is devoted to the actual problem of adults' self-education as an integral component of lifelong learning. In the article the author gives a definition of "self-education" and its functions; examines the interrelationship of the terms "self-education", "self-study" and "self-education activities". It has been discovered that self education becomes the basis of a future successful professional career and a human's personal cultural development.